03/09/2022

Θρησκευτικά: Τι προβλέπει η νέα υπουργική απόφαση – Η «απαξίωση» από ΣτΕ και ΑΠΔ

/ Παιδεία και Πολιτισμός

Την ώρα που διευρύνονται σε ολοένα και περισσότερα σχολεία, από την τρυφερή ακόμα ηλικία του νηπιαγωγείου, τα εργαστήρια Δεξιοτήτων, μέσω της εισαγωγής νέων θεματικών όπως ρομποτική, επιχειρηματικότητα, οδική ασφάλεια, σεξουαλική αγωγή, οικολογική συνείδηση κ.α., το μάθημα των θρησκευτικών δέχεται ένα ακόμα πλήγμα, προκαλώντας εύλογους προβληματισμούς.

- *Της Δέσποινας Σωτηρίου*

Σύμφωνα με τη γνωμοδότηση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων και προηγούμενη απόφαση του ΣτΕ, από το νέο έτους δημιουργούνται νέα δεδομένα στον τρόπο απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών. Κι αυτό γιατί ούτε λίγο ούτε πολύ επιτρέπει την απαλλαγή και σε μαθητές που είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι.

Η παράλειψη μίας και μόνο λέξης αλλάζει τα δεδομένα. Με λίγα λόγια -όπως προκύπτει από τη σχετική απόφαση- όσοι μαθητές δεν επιθυμούν να παρακολουθούν το μάθημα θα πρέπει να μπορούν να το κάνουν με μια απλή

προφορική δήλωση ότι δεν επιθυμούν για λόγους συνείδησης να παρακολουθήσουν το μάθημα των θρησκευτικών και όχι για λόγους “θρησκευτικής συνείδησης”.

Απαλλαγή μαθητών από την ενεργό συμμετοχή στα μαθήματα της φυσικής αγωγής, της μουσικής και των θρησκευτικών

Η υπουργική απόφαση

Προκειμένου να μην υπάρχουν παρερμηνείες υπήρξε άμεση παρέμβαση του υπουργείου.

Με Υπουργική Απόφαση της Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων Νίκης Κεραμέως και της Υφυπουργού Ζέττας Μακρή, ορίζονται οι όροι και προϋποθέσεις απαλλαγής μαθητών και μαθητριών από την ενεργό συμμετοχή στα μαθήματα της φυσικής αγωγής, της μουσικής και των θρησκευτικών.

Ειδικότερα για τα θρησκευτικά, προβλέπεται ότι:

Μαθητές/τριες οι οποίοι/ες δεν είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι (δηλαδή αλλόθρησκοι, ετερόδοξοι, άθρησκοι, άθεοι, αγνωστικιστές), δύνανται, εφόσον το επιθυμούν, να απαλλαγούν από την υποχρέωση παρακολούθησης του μαθήματος των Θρησκευτικών, υποβάλλοντας σχετική αίτηση στον/στη Διευθυντή/ντρια της σχολικής μονάδας.

Η εν λόγω Απόφαση του Υπουργείου εκδίδεται σύμφωνα με τις τέσσερις σχετικές Αποφάσεις (υπ’ αρ. 559/2014, 660/2018, 1749/2019 και 1750/2019) του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Να υπενθυμίσουμε ότι η προηγούμενη απόφαση της κ. Κεραμέως προέβλεπε απαλλαγή για λόγους Θρησκευτικής συνείδησης, αποκλείοντας έτσι τους Χριστιανούς ορθόδοξους από τη δυνατότητα απαλλαγής.
Όμως τον Ιούλιο που μας πέρασε, η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας, με την υπ’ αριθμ. 1478/2022 απόφασή της, ακύρωσε Κοινή Υπουργική Απόφαση του 2021, κατά το μέρος που προβλέπεται η απαλλαγή των μαθητών από το μάθημα των Θρησκευτικών, καθώς δεν προηγήθηκε της έκδοσης της ΚΥΑ η γνώμη της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα για αυτό το θέμα.

Επί της ουσίας με τη γνωμάτευση αυτή το Μάθημα των Θρησκευτικών χάνει την υποχρεωτικότητά του και, για πρώτη φορά στην ιστορία της Παιδείας της χώρας, μετατρέπεται από υποχρεωτικό σε προαιρετικό.

Η **Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων** (ΠΕΘ), μετά από αυτήν την αυθαίρετη

παρέμβαση της ΑΠΔΠΧ, θεωρεί ότι το Υπουργείο Παιδείας προφανώς και οφείλει να μην εφαρμόσει την ως άνω ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ, διότι:

α) Είναι αντισυνταγματική, καθώς, με τις συστάσεις που εμπεριέχονται σε αυτήν, καταλύονται ολοφάνερα οι πρόνοιες των άρθρων 3 και 16, παρ. 2 του Συντάγματος του Ελληνικού κράτους.

Το Μάθημα των Θρησκευτικών, με βάση το άρθρο 16, 2 του Συντάγματος, είναι υποχρεωτικό καθώς αποτελεί ουσιαστικό και βασικό στοιχείο της Παιδείας μας, η λειτουργία της οποίας, σύμφωνα με το ως άνω άρθρο «αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες».

β) Έρχεται σε κατάφωρη αντίθεση με τις πρόσφατες σχετικές με το Μάθημα των Θρησκευτικών, Αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ) όπως την 1479/2019, όπου ξεκάθαρα τονίζεται ότι η δήλωση απαλλαγής από το Μάθημα των Θρησκευτικών θα πρέπει να έχει το εξής περιεχόμενο: «Λόγοι θρησκευτικής συνείδησης δεν επιτρέπουν τη συμμετοχή (μου ή του παιδιού μου) στο μάθημα των θρησκευτικών» η οποία και «δεν παραβιάζει τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 13 του Συντάγματος, εφ’ όσον γίνεται χάριν απαλλαγής των μαθητών αυτών από την, επιβαλλόμενη κατ’ αρχήν από το Σύνταγμα και το νόμο, υποχρέωση παρακολουθήσεως του μαθήματος αυτού».

Τι γνωμοδότησε η Αρχή Προστασίας Δεδομένων

Σύμφωνα με την προτεινόμενη ρύθμιση (σ.σ. της κ. Κεραμέως) «Μαθητές/τριες οι οποίοι–ες δεν είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι (δηλαδή αλλόθρησκοι, ετερόδοξοι, άθρησκοι, άθεοι αγνωστικιστές), δύνανται, εφόσον το επιθυμούν, υποβάλλοντας σχετική αίτηση στον/στη Διευθυντή- ντρια της σχολικής μονάδας στην οποία θα αναφέρει το εξής: «Λόγοι θρησκευτικής συνείδησης δεν επιτρέπουν τη συμμετοχή (μου ή του παιδιού μου) στο μάθημα των θρησκευτικών».

Όπως έχει δεχθεί η Αρχή (αποφάσεις 77Α/2002, 28/2019, 32/2020), το άρθρο 13 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος αναφέρεται μεν ρητώς στην ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, με τη διάταξη όμως αυτή, ερμηνευόμενη σε συνδυασμό προς τα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος, κατοχυρώνεται η γενικότερη ελευθερία της συνείδησης κατά τρόπο ισοδύναμο προς την παρεχόμενη από την ΕΣΔΑ προστασία (άρθρο 9 παρ. 1 άρθρο 2 παρ. 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου).

Η γενική ελευθερία της συνείδησης, δεν έχει ένα τυποποιημένο περιεχόμενο, καθώς εκφράζει την ελευθερία του αυτοκαθορισμού της προσωπικής συνείδησης και καλύπτει όλες τις συνειδησιακές πεποιθήσεις του ατόμου και όχι μόνον εκείνες που αφορούν το θρησκευτικό φαινόμενο (βλ. Χ. Ανθόπουλου, Το συνταγματικό δικαίωμα στην ελευθερία της συνείδησης, 1992, σ.13 επ., Δ. Τσάτσου- Μ. Σταθόπουλου – Δ. Μέλισσα (Γνωμοδότηση), Ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης και ελευθερία συνείδησης, ΕλλΔνη, 2/2003, σ.355επ.).

Από την άποψη αυτή, η αναφορά στην προτεινόμενη ρύθμιση, σε «λόγους θρησκευτικής συνείδησης» και μόνον, ως δικαιολογητική αιτία για την άσκηση του δικαιώματος απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών, δεν καλύπτει πλήρως όλο το εύρος των συνειδησιακών πεποιθήσεων που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ και το ελληνικό Σύνταγμα, και στις οποίες περιλαμβάνονται «και [οι] γενικότερες κοσμοθεωρητικές αντιλήψεις, τις οποίες, πέραν των αμιγώς θρησκευτικών, οι γονείς ενδεχομένως ακολουθούν, και, βάσει των οποίων, επιθυμούν να διαπαιδαγωγήσουν τα παιδιά τους» (ΑΠΔΠΧ, 77Α/2002).

Περαιτέρω με βάση την προτεινόμενη ρύθμιση, αποκλείονται ρητά και εξ ορισμού από το δικαίωμα απαλλαγής οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι μαθητές και μαθήτριες ή οι γονείς τους, οι οποίοι προκειμένου να ασκήσουν το δικαίωμα αυτό πρέπει να αποποιηθούν τη θρησκεία τους.

Όμως, στις σύγχρονες πλουραλιστικές κοινωνίες, ο τρόπος με τον οποίο βιώνει κανείς τη σχέση του με τη θρησκεία στην οποία ανήκει έχει ολοένα και περισσότερο προσωπικά, χωρίς οι ενδεχόμενες μερικές αποκλίσεις να αναιρούν τη θεμελιώδη θρησκευτική ταυτότητά του, στην προκειμένη περίπτωση ως Χριστιανού Ορθοδόξου (βλ. Ευ. Βενιζέλου, Το μάθημα των Θρησκευτικών και ο δημόσιος χώρος: το συνταγματικό και διεθνές νομικό πλαίσιο της διδασκαλίας των θρησκευτικών και το δικαίωμα εξαίρεσης από αυτή, σε: του ιδίου, Η Δημοκρατία μεταξύ συγκυρίας και ιστορίας, 201/ σ.464 επ.).

Δεν μπορεί, λοιπόν, να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο, από τη στιγμή μάλιστα, που σύμφωνα με τη νομολογία του ΣτΕ, η διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών στα σχολεία αφορά αποκλειστικά τους Ορθόδοξους μαθητές και μαθήτριες και οφείλει να έχει ομολογιακό, αλλά και κατηχητικό χαρακτήρα (ήτοι, «δια της διδασκαλίας των δογμάτων, ηθικών αξιών και παραδόσεων της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού» να συμβάλλει στην «εμπέδωση και ενίσχυση της συγκεκριμένης αυτής θρησκευτικής συνειδήσεως των μαθητών»: ΣτΕΟλ. 660/2018, σκ.14), να υπάρχουν Ορθόδοξοι Χριστιανοί, γονείς ή μαθητές που να μην συμφωνούν με το συγκεκριμένο αυτό περιεχόμενο της θρησκευτικής

εκπαίδευσης, αλλά να επιθυμούν τη διδασκαλία ενός μαθήματος που θα έχει ως αντικείμενο τη μελέτη του θρησκευτικού φαινομένου, τη γνώση της ιστορίας των θρησκειών, που θα καλλιεργεί την ελεύθερη κριτική σκέψη, τον πλουραλισμό, κ.λπ (βλ. Λ. Παπαδόπουλου, Οι σχέσεις Εκκλησίας – Πολιτείας 200 χρόνια από την επανάσταση του 1821, σε: Το Σύνταγμα εν εξελίξει. Τιμητικός Τόμος για τον Αντώνη Μανιτάκη, 2019, σ. 658επ.), χωρίς αυτό βεβαίως να αποκλείει τη μεγαλύτερη έμφαση στην παρουσίαση της διδασκαλίας, της ιστορίας και των μυστηρίων του ορθοδόξου χριστιανικού δόγματος που πρεσβεύει η πλειοψηφία του πληθυσμού της Ελλάδας και αποτυπώνονται σε διάφορες εκφάνσεις της κοινωνικής συμβίωσης, ακόμα και στον καθορισμό των επίσημων αργιών του ελληνικού Κράτους.

Από την άποψη των σχέσεων Κράτους – Πολίτη, η ελεύθερη αυτή σχέση μεταξύ της προσωπικής θρησκευτικής πεποίθησης και της ατομικής συνείδησης, είναι άξια συνταγματικής προστασίας, ως εκδήλωση του αυτοκαθορισμού της συνείδησης, και θα πρέπει να μπορεί να βρει δυνατότητα έκφρασης στο πλαίσιο της ρύθμισης του δικαιώματος της απαλλαγής.

Για τους λόγους αυτούς η Αρχή έχει τη γνώμη, την οποία διατύπωσε και στις υπ΄αρ. 32/2020 και 28/2019 αποφάσεις της, ότι η σύμφωνη με το ισχύον ελληνικό Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, μορφή άσκησης του δικαιώματος απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών, είναι μια δήλωση των ενδιαφερομένων γονέων ή μαθητών, συμπεριλαμβανομένων και των Χριστιανών Ορθοδόξων που τυχόν το επιθυμούν, στην οποία θα αναφέρεται απλώς ότι «Λόγοι συνείδησης δεν επιτρέπουν τη συμμετοχή (μου ή του παιδιού μου) στο μάθημα των θρησκευτικών».

Η λύση αυτή είναι η ενδεδειγμένη και από την άποψη του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 9Α Συντ. και εξειδικεύεται ως προς το περιεχόμενο του και τις εγγυήσεις του στον ΓΚΠΔ 679/2016 και στον Ν.4624/2019.

Ειδικότερα, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, και στην προκειμένη περίπτωση, των «ευαίσθητων» προσωπικών δεομένων που αφορούν τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, διασταυρώνεται με το δικαίωμα στη μη αποκάλυψη των θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων και λειτουργεί ως παράγων επαύξησης της προστασίας του, ιδίως με σκοπό την αποτροπή δυσμενών διακρίσεων, στις οποίες θα μπορούσε να οδηγήσει η εξωτερίκευση και η επεξεργασία των δεδομένων αυτών.

Με βάση την προτεινόμενη ρύθμιση του άρθρου 25§3 οι ενδιαφερόμενοι δεν υποχρεούνται να αποκαλύψουν στην αίτηση απαλλαγής τις συγκεκριμένες

πεποιθήσεις τους που δικαιολογούν τη μη παρακολούθηση του μαθήματος των Θρησκευτικών, ούτε υπόκεινται σε έναν έλεγχο ειλικρίνειας της σχετικής δήλωσης, κάτι που θα συνιστούσε μια βαθεία επέμβαση στο foruminternum, πλην όμως, με τη συγκεκριμένη ορολογία που χρησιμοποιείται στην αίτηση απαλλαγής («Λόγοι θρησκευτικής συνείδησης») υποχρεούνται κατ΄ ουσίαν να δηλώσουν ότι δεν είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι.

Η αναφορά απλώς σε «Λόγους συνείδησης» στην αίτηση απαλλαγής, χωρίς διάκριση ανάμεσα σε Χριστιανούς Ορθοδόξους και μη Χριστιανούς Ορθοδόξους, θα διασφάλιζε από την άποψη αυτήν σε μεγαλύτερο βαθμό, από ποιοτική άποψη, την αρχή της «ελαχιστοποίησης των δεδομένων» (άρθρο 5§1 γ ΓΚΠΔ) και θα μείωνε τον κίνδυνο πιθανού στιγματισμού και απομόνωσης των απαλλασσομένων. Πράγματι, υπό το σύστημα αυτό δεν θα ήταν εύκολο να συναχθούν συμπεράσματα για το ποιοι μεταξύ των απαλλασσομένων είναι ή δεν είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι.

Με μία τέτοια εναλλακτική λύση, θα μειωνόταν ο κίνδυνος απομονωτισμού ή και στιγματισμού, ιδίως για τους μη Χριστιανούς Ορθοδόξους, που είναι αυξημένος σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, στην οποία η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού ανήκει στην Ορθόδοξη θρησκεία (πρβλ. τη σκ.89 της απόφασης του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Παπαγεωργίου κ.α. κατά Ελλάδας, σε: Νομοκανονικά, 1, 2020, σ.143).

Η επαύξηση της προστασίας της αρνητικής όψης της ελευθερίας εκδήλωσης των θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, δια μέσου του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, αναδεικνύεται και στη ΣτΕΟλ. 1759/2019, η οποία με αφορμή το θέμα της αναγραφής του θρησκεύματος στα απολυτήρια των μαθητών έκρινε ότι «Κανένας δεν μπορεί με οποιοδήποτε τρόπο να αποκαλύψει είτε αμέσως είτε εμμέσως, το θρήσκευμα ή τις θρησκευτικές εν γένει πεποιθήσεις του, υποχρεούμενος σε πράξεις ή παραλείψεις από τις οποίες θα τεκμαίρεται η ύπαρξη ή η ανυπαρξία τους.

Και καμία κρατική αρχή ή κρατικό όργανο δεν επιτρέπεται να επεμβαίνουν στον απαραβίαστο, κατά το Σύνταγμα, αυτό χώρο αυτό της συνείδησης του ατόμου και να αναζητούν το θρησκευτικό τους φρόνημα, πού δε περισσότερο να επιβάλλουν την εξωτερίκευση των όποιων πεποιθήσεων του ατόμου αναφορικά με το θείο»(σκ.8).

Μάλιστα, οι καθοριστικές κρίσεις της ανωτέρω απόφασης του ΣτΕ, για τη μη ύπαρξη οποιουδήποτε λόγου που να καθιστά αναγκαία την αποκάλυψη των θρησκευτικών πεποιθήσεων σε επίσημα έγγραφα, και για τον κίνδυνο διακριτικής μεταχείρισης σε βάρος των κατόχων τους από την τυχόν αναγραφή του θρησκεύματος στα έγγραφα αυτά (βλ. σκ. 12), ισχύουν, mutatismutandis, και για

την κρινόμενη εδώ περίπτωση.

Αξίζει εδώ να μνημονευθεί, ως ένα συγκριτικό παράδειγμα, στο οποίο επιτυγχάνεται, στον μέγιστο δυνατό βαθμό, η αποτροπή του κινδύνου διαφοροποίησης των πολιτών εξαιτίας των θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων τους, η περίπτωση της Ιταλίας, όπου η διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών έχει και εκεί ομολογιακό (αν και όχι κατηχητικό) χαρακτήρα, αφού έχει ως αντικείμενο την καθολική θρησκεία, αλλά το δικαίωμα απαλλαγής ισχύει για όλους καθολικούς και μη καθολικούς, και ασκείται με γραπτή δήλωση για την παρακολούθηση ή μη παρακολούθηση του, με ένα ναι ή ένα όχι στην οικεία στήλη (βλ. Γ. Σωτηρέλη, Θρησκεία και Εκπαίδευση κατά το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση. Από τον κατηχητισμό στην πολυφωνία, 1998, τρίτη έκδοση, σ.367επ.).

Πότε μπορεί να γίνει η αίτηση απαλλαγής

Όσον αφορά τον χρόνο δήλωσης της αίτησης απαλλαγής, στο υποβληθέν σχέδιο υπουργικής απόφασης ορίζεται ότι η σχετική αίτηση υποβάλλεται στον Διευθυντή-ντρια της σχολικής μονάδας από την 1η Σεπτεμβρίου και έως την πέμπτη ημέρα μετά την έναρξη των μαθημάτων, η απαλλαγή αρχίζει από την έναρξη των μαθημάτων, αφορά ολόκληρο το σχολικό έτος και μπορεί να ανανεωθεί για κάθε επόμενο σχολικό έτος με την ίδια διαδικασία (άρθρο 25§3, β) και γ).

Μολονότι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στην περίπτωση του δικαιώματος απαλλαγής δεν προσιδιάζει η θέσπιση χρονικών περιορισμών στην άσκησή του, λόγω της φύσης του ως δικαιώματος που ανήκει στην σφαίρα της συνείδησης, και περιλαμβάνει, συνεπώς, το δικαίωμα μεταβολής θρησκείας ή πεποιθήσεων, εν τούτοις, η σχετική ρύθμιση παρίσταται εύλογη για οργανωτικούς λόγους που αφορούν την εύρυθμη λειτουργία των σχολικών μονάδων, κατά μείζονα λόγο στην περίπτωση θέσπισης ισοτίμου εναλλακτικού μαθήματος (π.χ. περί θρησκευτικού πολιτισμού) για τους μαθητές που απαλλάσσονται από το μάθημα των Θρησκευτικών, η οποία, σύμφωνα με την πρόσφατη απόφαση 1478/2022 της Ολομελείας του ΣτΕ, αποτελεί υποχρέωση της Πολιτείας που θα πρέπει να εκπληρωθεί το βραδύτερο από το τέλος του σχολικού έτους 2022-2023.)

Διαβάστε ακόμη: Ανακομιδή των Ιερών λειψάνων του Αγίου Νεκταρίου: Ευωδίαζαν τα λείψανα του Αγίου